

16

K34/82

Xo tsoma le xo rea.

1
Xo tsoma: Laina a diphoofolo tsa xo tsongwa:- Matlabo, dinare, diphuthi, dikome, dithsoso, dikolobe tsa naxa, dihloho, mabudi, ditlou, ditholo, dithaxetsi, dipela, dipudubudu, dithswene, ditau, dithsukudu, dikubu, ditumaxa, dipitsi, dinkwe, phiri, thakadu, sesele, mebutla.

Letlabo. Ke phoofolo ya naxa, e na le maoto a mabedi a matelele, le ditsebe tse pedi tse ditelele, moropo o motelele, le mahlo a mabedi, phatleng, la pholo le na le dinaka tse pedi tse dithsethse empa tse dikxoiswane, la thsadi xa le natso, le na le mosela o monyana, re re ke bothsoba, le na le kxwatla tse pedi leotong le lengwe le lengwe. Ka bothsoba byo bya lona, bo thsosa dimpya xa di le rakisa, ka baka la xore ke o mothswu ka fase xo ona, xe mpya e bona le re phenyong o re thswuu di a ema. Lena le na e boleta ya bese kudu, fela xe o ka le rakisa melala le melala xa le bese ka baka la xore dinama tsa lona di tsilelane ka xo kitima kudu. Le na le lebelo kudu. Le thswenya kudu. Masemo, le ja mabele bosexo. O kwa a letsa melodi a re, hweoo, a kwa xore xa xo na motho le dimpya, mong wa thsemo xosasa o tla lla. Ba bangwe ba re xo eena, o bolaille ke mohloka-pudi, sefela o a bolaya.

2
Dikubu. Kubu ke phoofolo ya naxa fela e phela metsing, e nyakilo swana le kolobe, di fapane ka xore e na le maoto a matelele le mosela o motelele. E na le maoto a mane, ditsebe tse pedi, le hloko e kxolo ya marularula ya xo befa kudu, e na le marofa, mokxopa wa yona ba dira disampoko. Le yona e senyetsa batho kudu masemong, e ja matele bosexo. Thsireletso ke xo axa lexora la masasa a metlwa, ka ntle le xo dira byale ka se ke wa ja mabele, o tla ba o lemetse tsona.

3
Mabudi. Ke diphoofolo tse byalo ka dipeba, fela xa di na mosela o motelele, le xona a feta dipeba ka boxolo. Le na le maoto a mane a nakopana, a na le marofa le dinala, byoya bya ona ke mahlokwana, mokxopa wa ona ba apha, ba re ke mokoba, o bese

K34/82

kudu xo fetisa le nama ya ona. Le ja nabele bosexo. A thula mekwata (di tsela) ya xo ya nasemong. A phela ka maribeng le melsteng, empa xe batsomi ba a tsona ka dimpya, ba re ka meteba. Meteba ba dira ka diphate tse dithsese, ba diloxa ka dinti, xo lekana lona lekwelele, xore xa le tsene ka xare la se kxone xo tswa, mo mekwateng ya ona. Mathomong xa moteba ba tiba xore xwa se be le lesoba, byale ka meteba e e dirang ke lakxowa matsatsi ano. Ba bolaya ka diphate tsa dinhla. Motro e mongwe le e mongwe o dula l'xauksi e moteba wa xaxwe xore xa le tsene a phakise xo le bolaya, ba bangwe ba ya xo a thoba leraraneng, a thsaba ka mekwata ya ona. Kudu xa xo tsomiwa ona, xo nyakexa dimpya tsa borakane (tse dinyana) di kxona xo kitima le mokwata. Diphoofole tse ke di ngodileng tsexa di bini ke motho, fela tsa dingwe di xona ke sa tla di hlalosa.

4

Dithswene. Ke diphoofole tsa xo phela dithabeng, di robala ka maribeng. E na le macto a rane, le seatla ee byale ka sa motho, menwana e mehlano seatleng se sengwe le se sengwe, fela e na le dinala, e na le moropo (phatla) ke makopo, e na le mosela o motelele. E kitima fase le xodimo xa dihlare, e taboxela sehlareng se sengwe le se sengwe. E hlalefile kudu, ka xobane e ya kxona xo thsosa bana nasemong. Ke e le ngwana ya sa di tsebeng ke moka wa thsaba, ka xobane e re, xekole xekele, e ya kowa le kowa. Xa a thsabile di sala di furana sebaka sa xo sala di ja mahaya. Di ja mosexare, bosexo di a robala. Di ja le masexese, le dipupudu, le dihlatswa, le difoie, le merepa, le dipudi, le dithsidithswene, ditloo, le ditloo-marapo. Ka moka dilo tsewe di ja ke batho kante le lesexese. Tsona di reiwa ka bolepa, ba dira menwa e mentsi ba beya matlapeng mo di tlaxo di tsena ka xona. Xa e xata lefsika ka moka bo e tatela seatla, ya re ke phumula mahlo ka seatla, mariri a mahlong a tiba mahlo ya se bone, ke moka ba e bolaya bosolo. Di byale ka dikxoxo di a lla bosexo, di re, hoo-hoo wa ba wa kwa ngwana a lla a re thweriri

5

thswereec, wa ba wa kwa rothwe'a sexa a re haha. Di lla xararo bosexong. Nama ya yona xa e lewe, fela e ja ke ba banyana. Lebaka ke xore e byale ka motho. Xe ba bolaya rothwe e tiba ka pele, e tla no hwa e le byale. Ea xona batho ba ba ibinang ke ba xa lalesa. Fela ke mefuta e reraro ya dithswene, ke dithswene, le dithswenyana, le ditudu.

Dithswenyana. Le tsona di ja mahaya, e naxo, le dikenywa tse dingwe. Xa di swane le dithswene. Empa makopo ona a xona, tsona ke tse dithsehla. Di phoofolo tse pedi tse ke setseng ke di ngcdile di na le mohola o moxolo bathong. Dithusa bolwetsi ba bana byo ba re ke bya dithabeng. Ba tseyo maoto le mekxopa ba hlakanya ba ba alafa ku tsona.

6 Ditudu. Di swana le dithswene tse dingwe ka sebopexo, empa di fapane ka mmala. E na le mmala o mosehla le o montso mokolong xo fihlela moseleng, le ka dimpong. Mekxopa ya tsona ba dira dikala tsa dikosa. Byale ka lepesa, le malopo. E na le maoto a mane, marofa a yona a byale ka seatla sa motho, menwana e mehlano seatleng se sengwe le se sengwe, mosela o motelle, le mahlo a makopo. E tohle kudu, xe mpya e e rakisa e kitinela sehlaeng mosela ya o lekeletsa, xe e tswara ka mosela ke moka ya retoloxa ya e losa. Xa di je mabele, di phela ka dikenywa tsa dihlare. Dithswene ke maxotlo xa di lewe.

7 Dikolobe tsa naxa. Di swana le tsa xae, fela yona e na le molomo o motelele, le hloxo yamarularula. Ke yona phapano ya tsona le tsa xae. Byale xa xo na ba ba binang kolobe, fela ka dikxaxareng kxaxara ya yona ke tlou. E boxale kudu, e tsongwa mohla xo nele pula e kxolo, di latiwa ka mehlala. Mohla oxe banna ba rapana, ba bangwe ba tiba mekoka ba bangwe ba tsena ka morung, fela e boxale kudu, motho e ya bolaya wa hloka xo ema xabotse. E na le nama e bose xo phala ya xae fela e na le lefetha.

Dinela. Ke sebatana se senyana kudu. Se phela dithabeng mahlaleng. Xa e na mosela, e na le maoto a mane a manyana. E a lewa, nama ya yona e tsefa kudu xe e omile. Mokxopa wa yona ba dira mathebo

K34/82

le makxeswa.

Dihlolo. Di phela dithobeng. Hlolo e na le maoto a mane, ke a manyana kudu. - kitima xodimo xa mafsika. O na le byoya bya matsibitsibi byo bohobedu. E na le nama ya boleta.

8 Diphuthi. Ke phoofolo ya maoto a masese a matelele, e na le dinaka tse pedi, moropo o motelele, mosela o mokipana. E lebelo xaxolo e sia mpya. E rewa ka dixwaele byale la tuma xore xa e tsoxile xore yo tswa mokokeng o itsexo e huetsane mosemane a letetse, ke moka ya tanywa. ke tsela e re swarang ka yona. Moropo wa yona o a nkxa. ke ba e reta ba re, ke mokone wa rmanakana tsa pudi wa xo tiya dikxopo le matsoxo. Batho ba ba e binang xa ba e je, ka baka la xore ke mothopho wa xabo. Mokxopa wa yona o soxiwa makxeswa a ba baxolo.

Dikome. E lekana le phuthi ka xo ema, fela yona e phela dithabeng. Di fapane ka byoya le moropo, byoya bya kome ke dithatana byo bohobedu, moropo wa yona o mokxuswana. E kitima xodimo xa mafsika, e kxona ke mpya ya xo xobela xona e phakisa e namela lefsika la tla la e bolaela xona. Nama ya yona e bose kudu xo phala ya phuthi. Xa e di mabele e phela ka byane fela.

9 Dipububudu. Ke ngwanabo phuthi le kome fela di a e feta. E fapane natso ka mmala, ke e kxubedu, e lebelo kudu xo di feta. Mabele xa e fule, e ja ditloo le dithsekkene. E a lewa, xa xo motho ya e binaxo.

Akwe. Ke phoofolo ya naxa e swana le katse fela yona ke e kxolo, e na le mabalabala a manyoronyoro. E na le moetse molaleng, dikano xoba molomong e na le ditedu, e na le maoto a mane xa se a matelle, marofeng a yona ke dinala tse ditelle fela xa e sepele dia hunyela, e na le mosela o motelle. ke sebatana sa boxale kudu, motho e a bolaya. Xo bile xona le kano ya yona, ba re mmankwe a xo sita tlapadi xo raxa a raxa xabedi a re ke a thesa a pallwa, a re tilwane sala o bona bana ba xo, nna a re Bakone. Ke xore xo ile xwa re xe ba xa mohlabe ba elwa le ba xa Lokxotho, moetapele wa bona a re, a re tloxeng, byale ba ile xe ba tloxa xwa sala ba xa Lewele ba bina phuthi. E be xo bolla kosa.

10 Lophatho o ba re Mankwe. Mokone ke xore Puthi. — phela ka diphoofolo tse dingwe, le diruiwa byale ka dipudi, dikku, le nananane. Mokxopa wa yona o ratexa kudu matebong. Ke motho a bolaille kxale e le ba mohlabela kxomo ka xobane ke moxale. E robala ka maribeng.

Dipitsi. Ke phoofolo e tswanang le pokolo ka sebopexo, le dikkwatla, fela e fapana nayo ka mabalabala. Mmele wa yona ka moka xo tloxa moropong xo fihla raotong. Ke mebalabala e mesweu le e meso. Moseleng xa xo na mabalabala, e na le tsebe tse pedi tse dikxolo tse byale ka tsa pokolo. Xa e lewe phoofolo ya Modimo, molato ke xore e swana le pokolo. E na le letelo kudu.

Sesele ke phoofolo e nyana kudu, e feta pela. — na le maoto a ranyana, ditsebe tse nyana, mosela o mokopana o o mosesenyana, ke seseso. Se ja dinosi, sa fumana dinori di tsena se rafa se bea
11 kxole le phaxo. Xe motho a ka se bona mo se rafa wa ya wa tse, o swanetse xo kitima kudu, ka baka la xore sa xo fumana, se kitimela xo faxola. Le xa o tswere selepe o ka se ke wa se bolaya ka baka la xore mmele wa sona o xwarile.

Thacso. Ke phoofolo e nyakileng xo swana le letlabo fela e feta letlabo ka boxolo. Le na le maoto a mane a matelele, le dinaka tse pedi tse dikopana, mosela wa lona ke bothsoba. Le phela dithabeng ka xare xa moru. E boxale kudu, motho le a bolaya xe o ka le wela xe o le hlaba ka lerumo. Le a lewa, le na le nama e boleta. Le phela ka byane, e seng mabele a batho. Mokxopa wa lona ba dira makxeswa.

Lithakadu. Ke diphoofolo tse di nyakilexo lekana le sesele, fela e feta sesele, se na le maoto a mane le dinala tse ditelele tsa xotia kudu. Se phela ka moleteng, se epa ka dinala. Xe o ka re o se bona se thoma xo epa, wa kitimela o tla fumana se
12 sobeletse ke phoofolo ya matla kudu. O kwa batho ba re matla a monna a fele ke ya thakadu. Ke xore o beraka mmereko ba se ke ba xo patela. Le yona ka nosi e no tsama e epa melete e sa dule xo yona e roba a bosexo botse xoba xabedi ya feta.

K34/82

Ditlou. Ke diphoofolo tse dikxolo kudu. Di na le maoto a mane a makoto, a ena dikxwatla ke seatla, ditsebe tse dikxolo, hloxo ya marularula, e na le poxo e telele, mmele wa yoanke maswebeswebe wa siisa, mosela o byale ka sampoko (kubu). E bina ke mefuta e mentsi ya batho, rena ba xa Mohlabe (Batubatse), Kalubedi, ba xa Masisimale le lathoka le mefuta e mengwe. Rena bare re e binang xa e lewe ka buka la xore ke mothopo. Xa ba tsoma tsena ba direla tseleng ya tsena, ba epa mokoti o moxolo xore e tle e fofele ka xare la kxone xo e bolaya. Xa ba e rakelle ka xobane xa e rate xo bona motho, ya xo bona e ka xo bolaya. Taba o e nakatsaxo e na le mahlo a manyana kudu, kudu e dupella motho ka xo xoxa diphefo. Xa e na mosito, e reba mehlare e fosa ka pele xofihla e xo dira kotse. Boletse ola wa xo e rela ba fotla ka dihlare, kantle le xo dira byale e ka se ke ya tsena. Ke kxosi ya diphoofolo ka moka.

Phiri. Ke phoofolo e kxolo, e feta thakadu, e na le maoto a mane le mosela wa botsoba, mmele wa yona o na le mabalabala byale ka dipudi tse ba reng ke mokxapiri. O kwa batho ba re motho o sika ka sa phiri, ke xore mosela wa yona o hlakana le dihlare tse maimo, mahura a tau le monna-moso. Xa o tswere xa o hlakane le motho tseleng.

Ditola. Ke diphoofolo tse dinyana, di phela ka meleteng, e byale ka wa thakadu, boexoxo ya tswa, ya sela, e ja matele. E na le tsebe tse pedi, maoto a mane, dinala marofeng, mosela o motelle.

14 Phoofolo ya xo makatsa xa e kitima mosela o xaxaba fase maoto a pele a emela xodimo, ya kitima ka moraxo. Xa mpya e sa tsebe xo di rakisa e se thsware, e tla rakisa mosela wa yona, ka baka la xore o ya kowa le kowa. Batsori bona ba thiba meleteng ka melamo, xore ba di hlakanetse ka yona. E na le nana ya boleta.

Mrutla. Ke phofo o e ryare kudu e nya kilo lekana le katse, empa e feta katse. O swana le hlolo, o na le ditsebe tse kxolo, maoto a mahano a manyana. E mengwe ke e rehubedu e mengwe e mesehla. O lebelo kudu, o kitima le ditsela.

X34/82

Ditau. Tau ke phoofolo e thsehla, diphoofolo tse dintsi di a e feta, fela e na le maatla a nakatsaxo kudu. E na le maoto a mane a na le marofa le dinala tsa xo tla kudu. E na le mariri molomong le moetse molaleng, mesela wa yona o motelele. Xa motho a e bolaille mokxopa wa yona o isa mosate, kxosi e tla mo hlabela kxomo ya mo lomisa. Xa e lewe, empa mahura a yona a nyakexa kudu le letswalo, ba fetola dihlare tsa xo beufisa, xore xe motho a xo bona a thsoxe, ba fetola ka dihlare tse naimo, monna-moso le bo thsoba bya phiri. Batho ba ba dulaxo kxaufsi le tsona masaka ba axa ka macasa metlwa ba dira lexora le lexolo kudu le xo ya xodimo, empa e thsaba mollo kudu, wa kwa e rora wa tsea disa wa fosa matheko ka moka, ya thsaba. A phela ka dinama tsa diphoofolo tse dingwe. Batho ba ba binaxo phoofolo e ba ithorisa ka xore ke batho ba boxale kudu ka baka la xore phoofolo e ba e binaxo e fenywa diphoofolo ka moka. Ba bina tlou ba re rena xa re rate xo bolala kudu ka xobane kxosi re tseba e le tlou. Tau ba e tanya ka dixwaere, fela xa o e ya xo hlolla o hlokomela kudu ka xobane mohlomongwe e ka xo bolaya.

16 Dithaxetsi. Thaxetsi ke phoofolo e kxolo, e na le dinaka tse pedi le maoto a mahlo a matlelele. E phela manaka (Phalaborwa). E tsongwá byale ka tumuxa fela yona xa e tsone madibeng e no re xe dimpya di holofetse ya no ema sebakeng xo fihlela xe batsomi ba o tla ba e bolaya. E na le nama ya boleta e bose.

Dituruxa. Tumuxa. Ke phoofolo e kxolo, e na le maoto a mane, dinaka tse pedi, fela ya thsadi xa e na dinaka. Mmala wa yona ke o thsehla. Di phela manaka. Xe batho ba e-ya xo di tsoma ba rwala dipoba le dipitsa tsa xo faka raxobo, le matswai. Mohlomongwe ba fetsa dibeke tse hlano ba le lefokeng. Ba di tsoma ka mokxwa e: Batsomi ba bangwe ba bitsa dimpya ba ya mebotong, 17 ba bangwe ba sala ba dutse radibeng xore xe di tswa di e rakisa e fumane ba e letetse le xo bona xore mpya ke e fe e e di sileng, xa e tsena bodibeng mpya e tsena nayo ke moka ba o hlaba ka marumo. Mong wa phoofolo ke yowe mpya ya xaxwe e bexo e disile, mohlabi o fiwa serope, wa ka moraxo o fiwa letsoxo, ba bangwe ba tla no

K34/82

ba ripela dinamama. Xe letsatsi le dikela ba boela masaseng, ke xore dintlo tsa xo axwa ka masasa ba beka mexwapa. Ka moswana o mongwe ba no dira byale xo fihlela ba kxolwa kamo ba rataxo. Xe lebaka le fihlile la xore ba boele xae ba roma ba bangwe xore ba tle ba tsee dipokolo tsa xo rwala mexwapa le marala, dipitsa di sala masaseng.

18 Nare. Ke phoofolo ya xo swana le kxomo, empa dinaka tsa yona di lemela felo xotee. E na le dikwatla tse byale ka kxcro. Batsomi xa ba e tsome, ba e thaba, e soro kudu. Wa e bona wa e thona ka lepeng leno ba tla ribexa moxopo.

Letsoho. Le rerva ke batsomi ba xona batho ba ba rataxo xo tsoma kudu, xe motho a thona xo tsoma batsomi ba re mohlomong, ke makole, o swanetse xo robala pele xa batsomi, byale ba ye xo yena ba thona byle ka xe nka ba thusa phoofolo xe ba le kxaufsi le yena o tsoxa byale ka phoofolo ba mo rakisa xo fihlela ba mo thwara. Ke sona sehlare sa batsomi xore oa se ke ba dumala.

Xo na le diphoofolo tse dingwe tse di hexaxo mosate, Tau nkwe le kwena le tlou. Tau le nkwe ke hlalositse ditabeng tsa tsona.

19 Kwena ke phoofolo ya xo phela metsing, e byale ka lehumedu, sebopexo sa yona. E na le macta a mane, a manyane kudu, e na le dinala, mbele wa yona ke makxakxatlepa, ditsebe tse nyane kudu-kudu, e na le hloxo ya phaphathi. E dula dinokeng tse dikxole, o fumana e patlamile lesokeding e orela letsatsi. E tsea batho fela ba re, kwena xa e tsee motho e teca ngwana wa loloi. Xe motho a e bolaila o bexa mosata ka baka la xore byoko bya yona ke sehlare sa xo belaya batho kudu bya molaleng. Kxosi o roma batsata xore ba e tswela ba lebeletse, ba rongwa xe e fedile ba tsea seno le maala ba yo bexa kxosi, mbele wa yona wa thobwa, ba letela xofihlela o eswa ka moka ba kxona ba tloxa molalai ba mo swaedisa maala. Xe xo ka fumana xo na le dilo tse dingwe moxodung ke tsa molalai. Maale le seno ke dihlare di thusa kudu xe motho ba k nyaka xo mo fa byala byo ba thretsexo sehlare o swanetse xo bohlatse. Ke mosomo wa kwena.

Marco. E reiwa ka xo epa molete ba fakele selota ka xare ba bipe ka byane, xa e kwa monkxo e re ke ya sepela re tla wela ka xare ya sita xotswa ke moka ba tllilo e bolaya.

20

Tlou. Xe motho a e belaila a rwala naka la yona a ya a bexa mosata kxosi e mo hlabela kxomo. Di naka tsa tlou ke meno a maxolo a mabedi, fela xa ba di somise selo, e no ba lot/hakxa.

Ihala. Ke diphoofole di nyakile xo lekana le pudi ya phooko, empa e feta phooko. Mmala wa yona ke e kxwebidu ka dim-eng ke e thweu, e ra le dinaka tse pedi tse dithsese tse ditelele. E phela manaka, di sepela ka mohlape byale ka dipitsi le tse dingwe. Ba e reya ka methato kudu e be ba di rea ka dithapo tse ba di ohlileng, ba tiela lexora ba sia difero tsa xo tsena ka tsona. Ke diphala bo-mmamosengwana boeta maloka. Ke xore di sepela di salane moraxo.

21

Basimanyana Masoboro. Basimanyana ba ithuta xo rea dinonyana le maxotlo (dipeba). Xe ba tantse dipeba ke tsa bona, dinonyana xa ba je xe ba di tantse ka baka la xore xe ba eya xo bolla di ka ba tswa ka hloxong ba bolaya ke xo rakisa. Taba ena xa se nnete, ba ba foraforanthsetsa xore ba e ba e fa banna kxorong.

Peba ke phoofole e ngwe ya xo nyaka xo phela ka dintlong, e epa molete ya dula ka xare, e na le maoto a mane a manyane kudu le dinala, le ditsebe tse x pedi tse dikxolo, le mosela o motelle, yona ka nosi ke e nyane kudu. Ba di rea ka difu, mosexare ba di epa ka diphate xofihlela ba di fumana xore ba kxaufsi le xore ba di fumane ba nthsa xantele xona mo mateleng mohlomongwe ba hwetsana bana ba tsona, ka moraxo bo mma tsona le morettelelana o nongwe. Di bose kudu, fela xe o ka robala le mosemanyana yo a di leng maphsinyo a xaxwe a nkxa kudu.

Dinonyana. Ba rea ka difu le ka maditsi a dikxomo, kudu ba di rea diboeng le maeding.

22

Difu ke kile ka di hlalosa mapepeng a xo ka o romelwa. Basemanyana ka t satsi le lengwe ba ile ba ya xa hlolla difu tsa masodi ba fumana nonyana tse pedi di lla kxaufisi le sefu, e ngwe e re tsidikoko, e ngwe e re senyele sefu se sa batho.

Ka moraxo xa mo ba feditse xo hlolla ba ya ba bolela taba e kxorong banna ba thoma xo makala. Ka moswana o mongwe ba ya le banna ba hwetsa xore ke thereso.

Masoboro. Ba rea dikxwale, dikxaka, dipela le xo tsoma dihlole le mebutla.

23 Merego. Mebutla le dihlole ba di rakisa ka dimpya, mohlomongwe mohla ba rea ka molabo mo o kxanaxo xona. Xa ba swaedisane ba yo fa banna kxorong ba direla xore ba tla ba rola koma xe ba bolla. Dikxwale, dikxaka le dipela. Ba di rea ka melabo ka moswana ba swanetse xo tsoxela xo hlolla le xa letsatsi le dikela le tsona xa ba di je ke merofa ya banna kxorong. Tse ba ba fang ke dipela tsona ba ja nabo. Dipela kudu ba di rakisa ka dimpya, mosimanyana yo mongwe o kile a re xe pela e tsene ka mphatseng ya re xe ba e hlaba ka letsole a kwa e lla byale a re xo ba bangwe thetsang xore e re keng, e re wa nkxaxolela wa nkxaxolela.

END 671